

شرح حیات و آثار جناب محمد علی فیضی

نصرت الله محمد حسینی

۱- اجداد و بستگان

جناب محمد علی فیضی از سوی مادر و پدر از نوادگان ملاً محسن فیضی کاشانی است که به احوال و آثار و عقاید او در بخش جداگانه اشاره کرده‌ایم. اجداد جناب فیضی همه از عالمان دین و حکمای عارفین بوده‌اند. دای وی آیت الله میرزا محمد فیض (۱۲۹۳-۱۳۶۹ هجری قمری برابر با ۱۸۷۶-۱۹۴۹ میلادی) مؤسس حوزه علمیه قم از امر مبارک اطلاع داشت و به احباب محبت می‌کرد و بارها از آنان در شهر مذکور حمایت نمود.^۱ پدر آیت الله فیض میرزا علی اکبر ابن محمد (درگذشته به سال ۱۳۱۲ هجری قمری برابر با ۱۸۹۴ میلادی) از شعراء و نویسندگان و خطاطان معروف شهر قم بود. کتیبه ضریح آستانه حضرت معصومه در آن شهر به خط اوست. وی نیز به علت دوستی با جناب آقا سید عبدالله مجتهد قمی که از برادران نداف در شهر قم حمایت می‌فرمود^۲ از امر مبارک آگاه بود و به نوعی پنهان با خاندان نداف و صفار در آن شهر مراوده می‌نمود. یقیناً محبت او به احباب و مذاکرات بعدی جناب محمد علی فیضی با آیت الله فیض از عوامل اصلی حمایت شخص اخیر از احباب بوده است.^۳ پدر جناب محمد علی فیضی، عبدالحسین خان فیضی از کارمندان عالی‌رتبه اداره تلگراف در عهد قاجار بود. وی بر اثر مذاکره و معاشرت مخفیانه با برادران نداف^۴ در محله چهارمردان شهر قم و نیز مباحثه با سرتیب علی نقی خان اصفهانی،^۵ ارباب سیاوش سفیدوش^۶ و میرزا اسدالله خان وزیر اصفهانی^۷ به امر مبارک اقبال نمود. مصائب و بلاهای وارده بر اعضاء خاندان

مؤمن و مظلوم ندّاف که به فرموده حضرت عبدالبهاء «سی سال در شکنجه اهل ضلال» بوده‌اند و استقامت بی نظیرشان و در عین حال محبّت و سخاوت آنان نسبت به دشمنانشان قلب عبدالحسین خان را تسخیر نمود و به جرگه اهل ایمان پیوست. آشنائی عبدالحسین خان با امر اعظم مدیون تلاش نفوس نامبرده در بالاست، خصوصاً سرتیپ علی نقی خان که نخستین بار در باب امر جدید با وی مذاکره کرده است. جناب عبدالحسین فیضی اگرچه سال‌ها ایمان خویش را به امر مبارک مخفی نگاه داشته ولیکن بیانات مبارکه را به فرزندان خویش از همان آغاز کودکی‌شان القاء می‌کرده است. صدیقه خانم فیضی همسر عبدالحسین خان نیز از امر مبارک آگاه بوده ولیکن در آغاز مؤمن نبوده و سال‌ها بعد هنگام اقامت فرزند جلیلیش ایادی عزیز امرالله جناب ابوالقاسم فیضی در نجف آباد با لقای حضرت اعلی در رؤیا به شرف ایمان فائز گشته است. صدیقه خانم نیز از منسوبان نزدیک عبدالحسین خان و از نوادگان ملاً محسن فیض کاشانی و نیز کریم خان زند بود. عبدالحسین خان در سال‌هایی که ایادی امرالله جناب ابوالقاسم فیضی در بیروت به تحصیل اشتغال داشت به ملکوت ابهی صعود نمود. همسرش نیز چند سال بعد با نهایت ایقان به ملکوت جاودان شتافت.

۲- شرح حیات

جناب محمّد علی فیضی در سال ۱۲۸۰ شمسی (۱۹۰۰ میلادی) در محله ارک قم چشم به جهان گشود. دوران خردسالی را در آن شهر و سالی چند از ایام نوجوانی را در شهر ملایر گذراند. سپس پدرش عبدالحسین خان او را به همدان برد و در مدرسه تأیید به تحصیل گماشت. عبدالحسین خان فرزند دیگر خود ابوالقاسم را که همان حضرت ایادی امرالله جناب ابوالقاسم فیضی باشد به طهران برد و نامبرده در مدرسه تربیت به تحصیل اشتغال یافت و در کلاس درس اخلاق حاضر شد و بر اثر انفاست قدسیّه معلّم مهربان و آگاه آن کلاس جناب نورالدین فتح اعظم علیه رضوان الله به شرف ایمان فائز گشت. باری، معاشرت جناب محمّد علی فیضی با شاگردان بهائی مدرسه تأیید و تلاش مدیر مدرسه جناب شیخ محسن دبیر مؤید^۱ او را به دخول در شریعت الهیه نائل نمود. در آن اوقات جناب فیضی حدود هفده سال داشت. فیضی چند سال بعد به خدمت دولت درآمد و تا حدود چهل سالگی انجام وظیفه نمود. چون خدمت دولت مانع انجام خدمات امری به نحو دلخواه بود از آن کناره گرفت و در اوآن جنگ جهانی دوم که دو خانه در کوچه ترجمان در حوالی امیریّه و منیریّه طهران داشت یکی را فروخت و دیگری را اجاره داد و از عوائد آن امرار معاش نموده پنجاه سال بقیّه عمر را محضاً صرف خدمت امرالله نمود. همسر فیضی سرکار طوبی خانم اعرابی نیز که دختر عمّه آن جناب بود همواره در اسفار تشویقی و تبلیغی آن جناب همراه بود. خدمات جلیله جناب فیضی در بلاد مختلفه ایران خصوصاً شهرهای کاشان، همدان، قزوین، اصفهان، شیراز و طهران قابل درج در تاریخ امر مبارک است. خصوصاً اقامت ده‌ساله نامبرده در شیراز (۱۳۲۷-۱۳۳۷ شمسی) و تربیت جوانان در

آن دوران آثار و ثمراتش نمایان تر است. از وقایع مهمهٔ حیات فیضی چنان که خود می‌فرمود تشرّف به حضور حضرت ولیّ امرالله یکی دو سال پیش از صعود مبارک بود. اسفار جناب فیضی به هند و پاکستان و ایراد سخنرانی‌های عالمانه در دانشگاه‌ها و معابد آن دو کشور و نیز سفر به قارهٔ آفریقا به امر معهد مقدّس اعلی و دیدار از کشورهای مصر و سودان و حبشه نتایج درخشانی داشت. اقامت دوسالهٔ فیضی در اندونزی نیز بسیار پرثمر بود. فیضی به دنبال یک سکنهٔ مغزی در سال ۱۹۷۹ میلادی همراه همسرش طوبی خانم عازم آمریکا گردید و در خانهٔ دخترش ثریا خانم و دامادش جناب دکتر هوشنگ معانی اقامت نمود و بی‌نهایت مورد محبّت آن دو تن بود. جناب فیضی در سفر خویش به ونکوور کانادا شرح حیات خویش را به خواهش این فانی بیان فرمود که آن را به تفصیل در تاریخ امر بهائی در شهر قم و به اختصار در این مقاله و کتاب حضرت باب آورده‌ام. فیضی هنگام اقامت در خانهٔ ثریا خانم نیز قائم به خدمات مهمهٔ امریه از تبلیغ و تعلیم بود. طوبی خانم همسرش پس از مبارزه با یک بیماری درازمدّت در جولای ۱۹۸۵ در آمریکا صعود نمود. سال بعد نیز دختر عزیز فیضی ثریا در مارچ ۱۹۸۶ به ملکوت ابهی پرواز کرد. مادر و دختر در کلمبوس اوهایو در کنار یکدیگر به خاک سپرده شده‌اند. جناب فیضی در آپریل ۱۹۸۶ به دعوت معهد مقدّس اعلی همراه نوهٔ خویش دکتر صهباء معانی عازم ارض اقدس گردید و مدّت چهار ماه در مرکز جهانی امرالله به خدمت و تحقیق اشتغال داشت. از آن پس به سان‌دی‌اگو (آمریکا) رفت و سال‌های آخر حیات را در خانهٔ دختر دیگر خویش قدسیه خانم گذراند.^۹ جناب فیضی در بیست و هشتم دسامبر سال ۱۹۹۲ میلادی با نهایت ایقان به ملکوت جاودان پرواز فرمود. علیه بهاء الله الابدیّ و السناء السرمدیّ. تلگرام تسلیت معهد مقدّس اعلی خطاب به محفل ملی آمریکا گویای شخصیت علمی و روحانی و اخلاقی آن پژوهشگر خستگی‌ناپذیر است:

«از صعود جناب محمّد علی فیضی عمیقاً محزونیم. کارنامهٔ طولانی فعالیت‌های تبلیغی و اداری ایشان را در مهد امرالله با نهایت محبّت به یاد می‌آوریم و آثار برجستهٔ قلمی و سفرهای ایشان را به کشورهای خاور میانه از خاطر می‌گذرانیم و بیش از هر امر دیگر انسانیت و آرامش و پشتکار ایشان را که در خدمات خالصه به ظهور می‌رسید با عطفوت یاد می‌کنیم. اعضای خانوادهٔ ایشان را از همدردی صمیمانهٔ این جمع اطمینان دهید. با ادعیهٔ حازه در اعتاب مقدّسه برای حصول اجر جزیل در ملکوت ابهی دعا می‌کنیم. بیت العدل اعظم.»

به همت جناب لوئی معانی نوهٔ جناب محمّد علی فیضی چهار سال پیش یک بنیاد صلح در دانشگاه مریلند آمریکا به نام "محمّد علی فیضی" افتتاح گشته است. در خاتمهٔ شرح حیات جناب فیضی درج یکی از توقیعات حضرت ولیّ امرالله که به اعزاز مادر گرانقدر نامبرده صادر گردیده و خدمات وی و برادر ارجمندش ایادی امرالله جناب ابوالقاسم فیضی به شرف قبول فائز گشته است

مبادرت می‌نماید:

«طهران امة الله المحترمه صدیقه خانم فیضی علیها بقاء الله ملاحظه نمایند. استدعا نامه آن ورقه موقته روحانیّه مورّخه ۵ شهر الرّحمة سنه ۱۰۳ به شرف لحاظ اقدس مبارک حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه فائز و مراتب خلوص و توجه به عزّ مرحمت و مکرمت مزین. راجع به دو فرزند، دو خادم جانفشان آستان مقدّس اسم اعظم جناب آقا میرزا محمّد علی و جناب آقا میرزا ابوالقاسم فیضی فرمودند بنویس: این عبد از دو فرزند عزیز راضی. خدماتشان ممدوح و مقبول، مطمئن و مسرور باشند. مساعی جلیله فرزند ارجمند در بحرین فی الحقیقه سرمشقی است از برای عموم یاران ایران. خدمات باهره آن خادم برازنده شایان تقدیر و تمجید ملاً اعلیٰ. طوبی له و لامثاله الذین هاجروا اوطانهم لاعلاء امره الاعزّ الاقدس العظیم. در باره آن ورقه محترمه و قرینه آقا میرزا محمّد علی امة الله طوبی خانم و فرزندانشان قدسیه خانم و قرین ایشان آقای مهجور و پرویز و ثریا و همچنین ضلع آقا میرزا ابوالقاسم فیضی امة الله گلوریا خانم و صبیّه‌شان می طراً طلب شمول الطاف و تأیید و توفیق می‌فرماید. حسب الامر مبارک مرقوم گردید. نورالدین زین. ۴ شهر الکلمات ۱۰۳، ۱۶ جولای ۱۹۴۶. ملاحظه گردید. بنده آستانش شوقی.»

۳- شرح آثار

جناب فیضی پس از ایمان به امر مبارک با تلاشی خستگی‌ناپذیر به تحقیق در معارف امر بهائی و تحصیل لسان عربی پرداخت و خیلی زود نشان داد که پژوهشگری دقیق و عمیق است. جناب شیخ محسن دبیر مؤید بارها به احباب گفته بود که اگر حقّ در عالم بعد از من پرسد در آن جهان چه کردی می‌گویم فیضی را تبلیغ کرده‌ام. محمّد علی فیضی به حقّ یکی از پرکارترین مؤلفین و پژوهشگران بهائی در دهه‌های اخیر بوده است. ویژگی عمده آثار فیضی صحت محتوای آنهاست. با آنکه تحصیلات مدرسی او ناچیز بود ولیکن قدرتش در انشاء و ترسّل و تحقیق و تتبع کم‌نظیر بود. اهمّ آثار مطبوع جناب فیضی عبارت است از:

الف - حضرت نقطه اولی: این کتاب قریب سیصد صفحه قطع پستی است و به توصیه محفل ملی ایران در باب حیات حضرت ربّ اعلی نگارش یافته است. جناب فیضی در این کتاب از منابع متعدّده مطبوع و خطی خصوصاً آثار حضرت باب مدد گرفته و به حقّ اثر ارزنده‌ای ارائه کرده است. تألیف کتاب حضرت نقطه اولی در سال ۱۳۱ بدیع در طهران پایان یافته و نخستین بار در سال ۱۳۲ بدیع در آن شهر به طبع رسیده و سال‌ها بعد (در ۱۹۸۷ میلادی) در آلمان تجدید طبع گردیده است.

ب - خاندان افنان: این اثر حاوی شرح حیات منسوبان پدری و مادری حضرت باب و در نوع

خود بی نظیر است. بخش اعظم مطالب مندرجه در کتاب اعم از الواح مبارکه و مطالب تاریخی مربوط به خاندان افنان در انطباعات قبلی بهائی بی سابقه است. تألیف کتاب خاندان افنان در شیراز آغاز گردیده و در طهران پایان یافته است. این کتاب در دویست و هشتاد و پنج صفحه در سال ۱۲۷ بدیع در طهران به طبع رسیده است.

پ - حضرت بهاء الله: این کتاب که به صحت محتوای آن (چون دیگر آثار فیضی) توان اعتماد نمود حاوی شرح حیات جمال اقدس ابهی است. اثر مذکور هنگامی تألیف شده و انتشار یافته که کتاب جامعی جز *God Passes By* (اثر قلم حضرت ولی امر الله) در باب حیات حضرت بهاء الله در دسترس نبوده است. بدین جهت پژوهشگران و شیفتگان تاریخ امر را بسی سودمند بوده است. کتاب حضرت بهاء الله در بیش از دویست و هشتاد صفحه به قطع پستی در سال ۱۲۵ بدیع در طهران به طبع رسیده است.

ت - حضرت عبدالبهاء: این اثر در نوع خود بی نظیر و حاوی شرح تفصیلی حیات حضرت عبدالبهاء است و به مناسبت پنجاهمین سال صعود آن حضرت در سال ۱۹۷۱ میلادی تألیف گشته است. جناب فیضی با استفاده از منابع مختلفه تقریباً به تمام نکات مربوط به حیات مبارک اشاره کرده است. شرح حیات برخی از فضلاء و شهداء امر در عهد میثاق نیز در این کتاب آمده است. کتاب حضرت عبدالبهاء در قریب سیصد و هشتاد صفحه در سال ۱۲۸ بدیع در طهران انتشار یافته است.

ث - اخلاق بهائی: این کتاب مجموعه نفیسه‌ای از بیانات مبارکه طلعات مقدسه در خصوص اخلاق و کمالات اهل بهاء است که طی سال‌ها جمع‌آوری گردیده و در سفر ثانی جناب فیضی (سال ۱۱۸ بدیع) به شیراز پاکتویس شده و برای انتشار به محفل ملی ایران ارسال گردیده است. کتاب مذکور در بیش از دویست و شصت صفحه در سال ۱۲۰ بدیع در طهران به طبع رسیده است.

ج - نیریز مشکبیز: این کتاب در شرح حوادث نیریز در عهد اعلی است. اثر مذکور در سال ۱۳۰ بدیع در طهران به طبع رسیده است.

چ - لثالی درخشان: قاموس لوح مبارک شیخ و لوح سلطان.

ح - ملکه کرمل: شرح مربوط به مقام اعلی.

خ - رسالات مربوط به تاریخ ادیان چون دیانت اسلام، مسیحی، یهود و غیره.

د - راهنمای تبلیغ.

ذ - خطابات قلم اعلی: در بیان احوال ملوک و نفوس مورد خطاب در آن الواح مبارکه.

ر - مقالات متعدده در مجلات آهنگ بدیع، پیام بهائی و عندلیب.

اما از آثار خطی که تاکنون به طبع نرسیده است کتاب مربوط به حیات شهدای اخیر ایران و حروف حی بیان را توان نام برد.

یادداشت‌ها

۱- آیت الله فیض از فقهاء بزرگ زمان خویش بود. از وی تألیفات متعدده باقی مانده که از همه مهم تر و معروف تر حاشیه بر مکاسب شیخ انصاری است. مدفنش در ایوان طلا در جوار حضرت معصومه در قم و ماده تاریخ وفاتش "آیت الفیض" است. جناب فیضی بارها به حمایت آیت الله فیض از احباب قم در سخنان خویش اشاره می فرمود.

۲- برای اطلاع بیشتر در این باب رجوع فرمایند به تاریخ امر بهائی در شهر قم (خطی) تألیف نگارنده سطور.
۳- میرزا علی اکبر ابن محمد صاحب چند تألیف و از جمله تذکره شعرای قم و تاریخ شهر قم است. دیوان اشعار او نیز باقی است. شعر زیر از اوست که گویای صفای قلب گوینده است:

چرا دل به بندم در این زندگانی   که این زندگانی دو روزی است فانی
به حق خداوند فرد یگانه   که بی مثل و شبه است و انباز و ثانی
همان صحبت دوستان است و یاران   اگر حاصلی هست در زندگانی

۴- برای آگاهی از احوال و خدمات خاندان نداف از جمله رجوع فرمایند به:

الف - فاضل مازندرانی، اسدالله، ظهور الحق، ج ۶ (خطی).

ب - مأخذ بالا، ج ۸ (قسمت اول) (طهران: مؤسسه ملی مطبوعات امری، ۱۳۱ ب)، صص ۶۳۶-۶۵۵.

پ - اصفهانی، حاج میرزا حیدر علی، بهجة الصدور (بمبئی: ۱۳۳۱ هـ ق)، صص ۲۱۶-۲۲۰ و ۳۶۶.

ت - محمدحسینی، نصرت الله، تاریخ امر بهائی در شهر قم (خطی).

۵- برای آگاهی از احوال و خدمات سرتیپ علی نقی خان اصفهانی از جمله رجوع فرمایند به: اصفهانی، حاج میرزا حیدر علی، بهجة الصدور، ص ۳۰۰. سرتیپ مذکور بعدها همسر والده شاعر و ادیب معاصر جناب رضا جهانگیری گردید.

۶- برای آگاهی از احوال و خدمات جناب ارباب سیاوش سفیدوش از جمله رجوع فرمایند به:

الف - سفیدوش، سیاوش، یار دیرین (طهران: مؤسسه ملی مطبوعات امری، ۱۳۲ ب)، تمام متن.

ب - محمدحسینی، نصرت الله، تاریخ امر بهائی در شهر قم (خطی).

۷- برای آگاهی از احوال و خدمات جناب میرزا اسدالله خان وزیر از جمله رجوع فرمایند به جلد هشتم ظهور الحق (قسمت اول)، صص ۱۲۵-۱۳۴.

۸- برای آگاهی از احوال و خدمات جناب دبیر مؤید از جمله رجوع فرمایند به مجلد سوم کتاب مصابیح هدایت تألیف جناب عزیزالله سلیمانی اردکانی ضمن احوال جناب نعیم.

۹- از جناب فیضی و سرکار طویی خانم سه فرزند پدید گشت به نامهای قدسیه، ثریا و پرویز. پرویز سالها پیش درگذشت. ثریا خانم در سال ۱۹۵۲ میلادی در شیراز با جناب دکتر هوشنگ معانی ازدواج کرد که ثمره آن سه فرزند به نامهای لواء، لوتی و صهباء است. امه الله سرکار قدسیه خانم با جناب فضل الله مهجور ازدواج نمود که ثمره آن سه فرزند به نامهای بهزاد، بهنام و بهناز است.